

www.warsawtour.pl

Powstanie Warszawskie

We wtorek, **1 sierpnia 1944** roku, o godz. 17.00 (określonej kryptonimem „**W**”, jak Wolność), wybuchło Powstanie Warszawskie. Było to jedno z najważniejszych, a zarazem najbardziej dramatycznych wydarzeń zapisanych na kartach historii miasta. Planowane na kilka dni, trwało ponad 2 miesiące.

Powstańcy chcieli doprowadzić do wyzwolenia Stolicy spod okupacji hitlerowskiej przed przybyciem armii sowieckiej, a tym samym zapewnić Polsce suwerenność po zakończeniu wojny.

Oddziały powstańcze, chociaż liczne, ale bez odpowiedniego uzbrojenia stanęły do walki z regularną, w pełni zmilitaryzowaną armią niemiecką. Niestety, bez pomocy sojuszników nie miały szans na wygraną. Pomoc, na jaką liczyli nigdy nie nadeszła. Powstanie zakleszczone między dwoma potężnymi armiami sowiecką i niemiecką powoli wykrwawiało się.

Los Warszawy, nazywanej przed wojną „Paryżem Wschodu”, został przypieczętowany rozkazem wydanym przez Heinricha Himmlera, który brzmiał: „Każdego mieszkańca należy zabić, nie wolno brać żadnych jeńców, Warszawa ma być zrównana z ziemią i w ten sposób ma być stworzony zastraszający przykład dla całej Europy”.

Plac Zamkowy (Archiwum m.st. Warszawy. Fot. Zdzisław Marcinkowski)

ul. Grójecka, Kapitulacja. Wyjście ludności cywilnej z miasta. (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. nieznanym)

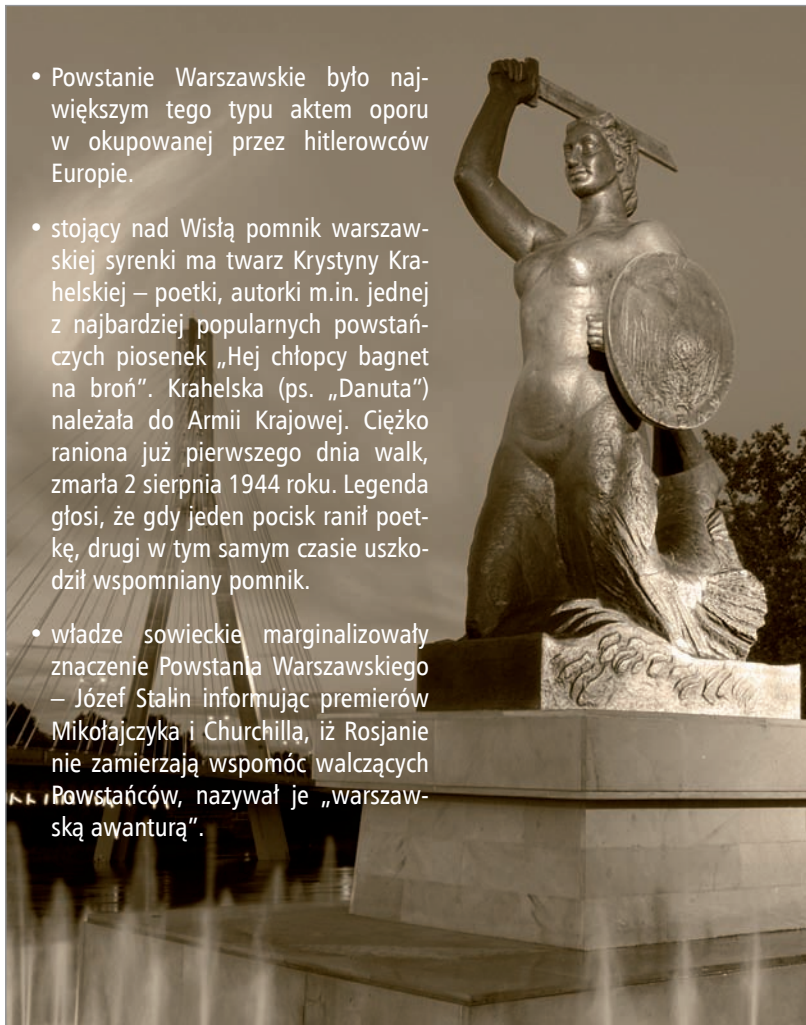
Stolica Polski została zniszczona w blisko 85%, a mieszkańcy wypędzeni do obozów przejściowych i jenieckich.

Plac Zamkowy, ujęcie od Krakowskiego Przedmieścia. Po prawej gruzy Zamku Królewskiego, po lewej zniszczona kamienica u zbiegu ze Świętojańską. (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Ryszard Witkowski)

- Powstanie trwało **63 dni**
- do walki przystąpiło około 30 tysięcy żołnierzy Armii Krajowej z Okręgu Warszawskiego
- tylko 10 procent walczących było uzbrojonych
- po stronie niemieckiej do walki stanęło około 20 tysięcy w pełni uzbrojonych żołnierzy, którzy do dyspozycji mieli pancerne jednostki frontowe, artylerię i lotnictwo
- w Powstaniu poległo około 18 tysięcy Powstańców, a 25 tysięcy zostało rannych
- w Powstaniu zginęło około 150 tysięcy cywilów
- po kapitulacji z Warszawy wypędzono około 500 tysięcy mieszkańców
- ostatni strzał Powstania padł wieczorem 2 października 1944

- Powstanie Warszawskie było największym tego typu aktem oporu w okupowanej przez hitlerowców Europie.
- stojący nad Wisłą pomnik warszawskiej syrenki ma twarz Krystyny Krahełskiej – poetki, autorki m.in. jednej z najbardziej popularnych powstańczych piosenek „Hej chłopcy bagnet na broń”. Krahełska (ps. „Danuta”) należała do Armii Krajowej. Ciężko ranią już pierwszego dnia walk, zmarła 2 sierpnia 1944 roku. Legenda głosi, że gdy jeden pocisk ranił poetkę, drugi w tym samym czasie uszkodził wspomniany pomnik.
- władze sowieckie marginalizowały znaczenie Powstania Warszawskiego – Józef Stalin informując premierów Mikołajczyka i Churchilla, iż Rosjanie nie zamierzają wspomóc walczących Powstańców, nazywał je „warszawską awanturą”.

Pomnik Syrenki nad Wisłą (PZ. Studio)

1 sierpnia – Wybuch Powstania Warszawskiego. O godzinie 13.50 na Żoliborzu, nieopodal pl. Wilsona, dochodzi do pierwszej walki Powstania. Godzina – 17.00 oficjalne rozpoczęcie Powstania Warszawskiego.

2 sierpnia – Powstańcy opanowują strategiczne punkty m.in. na Starym Mieście (Polską Wytwórnę Papierów Wartościowych), w Śródmieściu (Pocztę Główną, budynek Arbeitsamtu), na Powiślu (budynek Elektrowni) oraz na Czerniakowie (budynek Zakładu Ubezpieczeń Społecznych).

4 sierpnia – w Pałacu Blanka ginie żołnierz poeta Krzysztof Kamil Baczyński.

5 sierpnia – „Czarna sobota” – masowe morderstwa ludności cywilnej na Woli. W kolejnych dniach naziści zabijają w sumie ok. 40 tys. mieszkańców dzielnicy. Batalion „Zośka” zdobywa nazistowski obóz koncentracyjny „Konzentrationslager Warschau” przy ul. Gęskiej i uwalnia z rąk Niemców 348 więźniów z różnych krajów Europy, głównie Żydów. Część z odbitych więźniów przyłączyła się do Powstańców.

16 sierpnia – pod gruzami kamienicy przy ul. Przejazd giną dwaj wybitni polscy poeci – podchorąży Zdzisław Leon Stroński ps. „Chmura” oraz Tadeusz Gajcy „Topór”.

20 sierpnia – zdobycie Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej tzw. PAST-y przy ul. Zielnej 37/39. W ręce Powstańców trafia około 115 niemieckich jeńców.

1 września – generalny szturm Niemców na Stare Miasto. Powstańcy ewakuują się kanałami do Śródmieścia i na Żoliborz.

Ppor. Eugeniusz Lokajski „Brok” stojący z kotkiem w bramie zbombardowanej kamienicy przy ulicy Moniuszki 1 (Muzeum Powstania Warszawskiego)

Plonący budynek PAST-y przy ulicy Zielnej 37/39 (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Eugeniusz Lokajski)

Wychodzenie z kanału powstańca ze Starówki na ul. Nowy Świat róg Wareckiej (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Joachim Joachimczyk)

Oddziały powstańcze w drodze do niewoli, ul. Grójecka (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Marian Grabski)

2 września – w nocy z 1 na 2 września pociski czołgowe roztrzaskały kolumnę Zygmunta. Stare Miasto zostaje zdobyte przez hitlerowców. Walka w innych rejonach Warszawy trwała dalej.

10 września – Armia Czerwona rozpoczyna ofensywę na praskim brzegu Wisły.

18 września – 107 amerykańskich samolotów B-17 dokonuje największego zrzutu broni, amunicji, żywności oraz medykamentów. Niestety, Powstańcom udaje się odebrać tylko 20 procent zrzutu.

25 września – pod gruzami domu przy ul. Marszałkowskiej 129 ginie podporucznik Eugeniusz Lokajski „Brok” – sportowiec olimpijczyk. W czasie Powstania był oficerem łącznikowym i dokumentalistą. Do dziś jego zdjęcia są bezcenną pamiątką ukazującą realia tamtych dni.

2 października – upadek Powstania. W Ożarowie został podpisany akt o zaprzestaniu działań wojennych w Warszawie. Uznawał on Powstańców za pełnoprawnych jeńców wojennych, chronionych na mocy konwencji genewskiej i miał chronić cywilnych mieszkańców miasta przed odpowiedzialnością za wykroczenia przeciwko niemieckim zarządzeniom.

W ciągu następnych dni Powstańcy opuszczają miasto. Zostają przewiezieni do obozów jeńческих. Natomiast cywilni mieszkańcy Warszawy zostają skierowani do obozów przejściowych m.in. w Pruszkowie, Ursusie, Włochach, Ożarowie. Niestety, ponad 100 tysięcy z nich trafia na przymusowe roboty do Rzeszy, a dalsze kilkadziesiąt do obozów koncentracyjnych.

Starówka i okolice

Państwowa Wytwórnia Papierów Wartościowych (ul. Sanguszkii 1) – przez blisko miesiąc był to najbardziej na północ wysunięty punkt bronionej przez Powstańców Starówki. Ogródzenie PWPW do dziś nosi ślady walk.

Kościół sióstr Sakramentek pw. św. Kazimierza (Rynek Nowego Miasta 2) – w kościele mieścił się powstańczy szpital. Podczas jednego z nalotów, w świątyni poniosło śmierć ponad 1000 osób. Z ruin udało się ocalić barokowe putta (postać dziecka ze skrzydłami, amorek), niegdyś umieszczone na nagrobku królowej Marysieńki.

Czołg-pułapka – 13 sierpnia 1944 roku Niemcy podsunęli walczącym Powstańcom swoistego „Konia Trojańskiego”. Przy barykadzie zamykającej wylot ul. Podwale na plac Zamkowy, Niemcy porzucili transporter ładunków Borgward. Powstańcy początkowo wzięli go za mały czołg i lekkomyślnie wjechali nim na staromiejskie uliczki. Ok. godz. 18 podczas triumfalnego przejazdu pojazd eksplodował zabijając ok. 500 osób. Miejsce zdarzenia upamiętnia tablica (róg ul. Podwale i ul. Kilińskiego).

Bazylika Archikatedralna pw. św. Jana Chrzciciela (ul. Świętojańska 8) – zacięte walki o katedrę trwały od 21 do 27 sierpnia. Nalot bombowy i zmasowany atak niemieckiej piechoty doprowadziły do kompletnego zniszczenia kościoła. W ścianę Katedry, od strony ul. Dziekanii, został wmurowany fragment gąsienicy wraz z informacją, że pochodzi ona z tzw. „goliata” (lekkie gąsienicowe transportery ładunku wybuchowego). Nie jest to jednak prawda. Gąsienica pochodzi prawdopodobnie z tzw. czołgu-pułapki, który eksplodował na ul. Kilińskiego 1.

Ruiny katedry św. Jana – pozostałości prezbiterium. Ujęcie od Świętojańskiej. W tle szczyty kamienic na Kanonii. (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Ryszard Witkowski)

Ruiny Warszawy 1945. Rynek Nowego Miasta. Ruiny kościoła Sakramentek. (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. niezany)

Roztrzaskana kolumna i posąg Zygmunta III Wazy leżące na bruku pl. Zamkowego. W tle zniszczone kamienice w zachodniej pierzei placu (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Eugeniusz Haneman)

Krakowskie Przedmieście. Figura Chrystusa i leżące przy postumencie pozostałości kolumn. (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Joachim Joachimczyk)

Kolumna Zygmunta III Wazy (plac Zamkowy) – najstarszy i najwyższy świecki pomnik, wzniesiony w 1644 roku z inicjatywy Władysława IV na cześć Zygmunta III Wazy, jego ojca, który przeniósł stolicę z Krakowa do Warszawy. Trzysta lat później pomnik został roztrzaskany, podczas ataku niemieckiego na Stare Miasto. Pierwotny trzon kolumny pochodzący z XVII w. oraz ten zniszczony w Powstaniu leżą tuż obok Zamku Królewskiego.

Arsenał (ul. Długa 52) – w czasie Powstania Arsenał miał strategiczne znaczenie – bronił dostępu do Starówki od zachodu. Ponad rok przed wybuchem Powstania miało tu miejsce inne znane z historii wydarzenie tzw. „Akcja pod arsenalem”, w trakcie, której uwolniono ponad 20 więźniów, przewożonych z siedziby gestapo przy al. Szucha na Pawiak. 23 sierpnia 1944 roku budynek został zbombardowany przez Niemców. Odbudowany po wojnie z wykorzystaniem ocalałych fragmentów, na których zachowały się ślady powstańczych walk, mieści Państwowe Muzeum Archeologiczne.

Bazylika pw. Świętego Krzyża (ul. Krakowskie Przedmieście 3) – 6 września Niemcy wprowadzili do środka dwa „goliaty”. W wyniku eksplozji zapadło się sklepienie kościoła oraz spadła stojąca na balustradzie schodów, figura Chrystusa, dźwigającego krzyż z napisem „Sursum corda” (W górę serca). W filary kościoła wmurowane są urny z sercami kompozytora Fryderyka Chopina oraz pisarza noblisty Władysława Reymonta.

Centrum

ul. Nowy Świat 53 – w tym miejscu znajduje się włączając się do kanału, którym powstańcy ewakuowali się ze Starówki do Śródmieścia.

Ogrodenie szpitala dziecięcego (ul. Kopernika 43) – w 1944 roku działał tu szpital polowy AK. Siostry szarytki udzielały pomocy zarówno Powstańcom jak i żołnierzom niemieckim. Pamiętką po Powstaniu jest podziurawione pociskami ogrodzenie szpitala.

Staroświecki Sklep Wedla (ul. Szpitalna 8) – mieszczący się w domu Emila Wedla – przedwojennego producenta czekolady. W czasie Powstania w piwnicach domu schronienie znalazło wielu okolicznych mieszkańców. Działała tu również radiostacja. Dziś podobnie jak przed wybuchem wojny znajduje się tu stylowy sklep firmowy oraz pijalnia czekolady.

Palladium (ul. Złota 7/9) – kino otwarte w 1937 roku, przetrwało wojnę i pełniło swoją funkcję aż do roku 2000. W czasie okupacji Niemcy zmienili nazwę na „Helgoland”. Po przejęciu tego kina przez Powstańców, wyświetlano w nim powstańcze kroniki pt. „Warszawa Walczy”. Obecnie znajduje się tu klub muzyczny i teatr.

Grupa harcerzy na ul. Złotej. W tle zabudowa ul. Złotej w kierunku ul. Zgoda. Po prawej wejście do Kina „Palladium” w budynku Złota 7/9 (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Marian Grabski)

Prudential (pl. Powstańców Warszawy 9) – przed wojną był to najwyższy budynek w Polsce i jeden z najwyższych w Europie. Już 1 sierpnia został zdobyty przez Powstańców, a na jego szczycie zawieszono polską flagę uszytą z prześcieradła i czerwonej poszewki na poduszkę. Poważnie uszkodzony w trakcie powstańczych walk został odbudowany w socrealistycznym stylu i przez lata pełnił funkcję hotelu. Obecnie budynek jest remontowany.

Gmach „Prudentialu” przy placu Napoleona 9
(Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Eugeniusz Lokajski)

Mały powstaniec Zbigniew Ślęzakowski „Kędziorek” w helmie
strażackim na ulicy Zgoda (Muzeum Powstania Warszawskiego.
Fot. Eugeniusz Lokajski)

Budynek Polskiej Akcyjnej Spółki Telefonicznej – PAST (ul. Zielna 37) – w czasie Powstania, ze względu na swoje położenie i wysokość (drugi co do wysokości w przedwojennej Warszawie), budynek miał strategiczne znaczenie. Do 20 sierpnia 1944 roku był rękach Niemców, którzy stąd mogli łatwo obserwować oraz ostrzeliwać Śródmieście Północne. Po zaciętych walkach Powstańcom ostatecznie udaje się zdobyć gmach. Był to jeden z największych sukcesów militarnych Powstania. Na pamiątkę tamtych wydarzeń na dachu umieszczono znak Polski Walczącej.

Poczta Harcerska – w budynku przy ul. Wilczej 35/41 mieściła się Harcerska Poczta Polowa, która została zorganizowana przez Szare Szeregi. Listy były roznoszone przez najmłodszych uczestników Powstania tzw. Zawiszaków.

Muzeum Ziemi (al. Na Skarpie 20/26, 27) – na marmurowych schodach budynku utrwaliły się ślady krwi anonimowego powstańca. O tamtych wydarzeniach przypomina pamiątkowa tablica.

Pozorowany atak powstańców z kompanii „Kosztka” na rogu ulic Marszałkowskiej i Sienkiewicza (zwanej ulicą Artystów). Pierwszy z lewej str. Maciej Urbaniec „Bartek”, drugi – str. Jerzy Chyliński „Karol”. W tle widoczna barykada na Marszałkowskiej. (Muzeum Powstania Warszawskiego. Fot. Eugeniusz Lokajski)

Inne

Dworzec Gdański (ul. Zygmunta Stomińskiego 4) – walki o Dworzec Gdański uznawane są za najbardziej krwawy bój Powstania. W ciągu dwóch nocy z 20/21 i z 21/22 sierpnia w przeprowadzonych przez Powstańców szturmach zginęło blisko 500 żołnierzy AK. Dziś wydarzenia tamtych dni upamiętnia rzeźba przedstawiająca młodą kobietę pochylającą się nad powstańcą mogiłą.

„Zieleniak” (ul. Grójecka 95) – na początku Powstania Warszawskiego na targu wokół dzisiejszej Hali Banacha Niemcy zorganizowali punkt zborny dla wygnanych z domów mieszkańców Ochoty. Po kilku dniach oczekiwania na transport do Pruszkowa więźniowie zaczęli umierać z głodu i wycieńczenia.

Aleje Niepodległości 227/233 – w tym domu, od 21 sierpnia 1943 roku, ukrywał się Władysław Szpilman – wybitny kompozytor i pianista. Następnie przeniósł się na strych domu przy ul. Sędziowskiej 2, gdzie przebywał kolejne trzy miesiące, aż do 17 stycznia 1945. Przeżył dzięki pomocy niemieckiego oficera kpt. Wilma Honsenfelda. To właśnie na kanwie tych wydarzeń powstał film Romana Polańskiego pt. „Pianista”.

Muzeum Powstania Warszawskiego

(ul. Grzybowska 79, tel. 22 539 79 05, www.1944.pl) – muzeum, mieszczące się w budynku elektrowni tramwajowej, zostało otwarte w 60. rocznicę wybuchu walk o Warszawę. Jest wyrazem hołdu dla warszawiaków, którzy walczyli i ginęli za wolną Polskę i jej Stolicę. Ekspozycja oddaje atmosferę powstańczej Warszawy, pokazuje nie tylko militarne dzieje 63 dni walk, ale także życie codzienne ludności cywilnej. Jedną z licznych atrakcji Muzeum jest replika samolotu bombowego Liberator B-24J.

Kopiec Powstania Warszawskiego

ma wysokość ok. 120 m. Został usypany w latach 1946–1950 z gruzów Warszawy. Wzgórze stało się warszawskim panteonem, bo wraz z gruzem trafiły tu szczątki poległych w Powstaniu Warszawskim. W 50. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego (w 1994 roku) – byli żołnierze Armii Krajowej ustawili na szczycie 15-metrowy znak Polski Walczącej. Na Kopiec Powstania prowadzą najdłuższe schody w Warszawie – mają 400 stopni i 40 podestów.

Pomnik Bohaterów Powstania

(pl. Krasieńskich) – pomnik upamiętnia tysiące bohaterów Powstania Warszawskiego 1944 roku. Składa się z dwóch części. Pierwsza z nich przedstawia powstańców wybiegających spod pylonu (podpora mostu), druga część wchodzących do kanałów. Na placu Krasieńskich, znajduje się wąż do kanału, którym oddziały powstańcze oraz mieszkańcy Starówki uciekali przed Niemcami.

1944

Pomnik Małego Powstańca

rzeźba kilkuletniego chłopca w za dużym hełmie, upamiętniająca bohaterkie dzieci walczące z okupantem podczas Powstania Warszawskiego w 1944 r. Odsłonięcia pomnika dokonał harcerz powstaniec doc. dr J. Świdorski – lekarz kardiolog, w czasie Powstania 14-letni łącznik „Lubicz” w batalionie „Gustaw” AK.

Pomnik Małego Powstańca (Fot. Wanda Hansen)

Murale

współcześni artyści oddają hołd Powstańcom również za pomocą sztuki nowoczesnej – dlatego też warto zajrzeć do Ogrodu Różanego na terenie Muzeum Postania Warszawskiego. Możemy zobaczyć tam prace m.in. Wilhelma Sasnała czy Henryka Chmielewskiego znanego bardziej jako Papcio Chmiel. Inne zostały namalowane m.in. na ścianie plebanii kościoła Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście, murze stadionu klubu sportowego „Polonia” na ul. Konwiktorskiej.

Mural. Kościół Nawiedzenia NMP na Nowym Mieście (Archiwum SBT)

„Marsz Mokotowa”

piosenka autorstwa dwóch powstańców: Mirosława Jezierskiego ps. Karnisz (słowa), Jana Markowskiego ps. Krzysztof (muzyka) powstała w czasie Powstania i stała się nieformalnym hymnem dzielnicy. Dziś możemy usłyszeć tę melodię codziennie o godz. 17.00 z wieży zegarowej gotyckiego domku przy ul. Puławskiej 59.

Wieża zegarowa gotyckiego domku przy ul. Puławskiej 59 (Fot. Beata Zwa-dziszewska)

Cmentarz Wojskowy Powązki. Obchody 1 sierpnia (Archiwum SBT)

1 sierpnia – co roku Warszawa oddaje hołd Powstańcom. Na warszawskich ulicach powiewają flagi państwowe, w miejscach uświęconych krwią poległych i pomordowanych mieszkańców miasta płoną znicze. Na cmentarzu Powązki Wojskowe pod pomnikiem Gloria Victis przedstawiciele najwyższych władz państwowych, kombatanzi i mieszkańcy Stolicy składają kwiaty. O godz. 17.00 na jedną minutę zamiera ruch w mieście i wyją syreny. Na pl. Piłsudskiego warszawiacy wspólnie śpiewają powstańcze piosenki.

Nocny Bieg Powstania Warszawskiego – bieg na dystansie 5 lub 10 kilometrów organizowany w celu uczczenia rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego ma także charakter edukacyjny. W wybranych punktach trasy ustawione są barykady i można zobaczyć inscenizacje powstańczych wydarzeń, a biegacze mają na rękach opaski biało-czerwone z symbolem Polski Walczącej.

Masa Powstańcza – przejazd rowerowy organizowany w hołdzie Powstańcom Warszawskim. Co roku trasa przebiega inaczej. Do tej pory uczestnicy jechali śladami: łączniczki, barykad, zgrupowań „Radosław” i „Żywiciel” oraz pułku „Baszta”.

www.warsawtour.pl
www.um.warszawa.pl
www.1944.pl

www.warsawtour.pl

Warszawska
Informacja
Turystyczna

WARSZAWSKA INFORMACJA TURYSTYCZNA
tel. (+48) 22 194 31
info@warsawtour.pl

Aktualne dane dotyczące punktów Warszawskiej Informacji
Turystycznej znajdują się na stronie www.warsawtour.pl

Wydawca:
Stołeczne Biuro Turystyki

Zdjęcia:
Archiwum Stołecznego Biura Turystyki, Archiwum Muzeum Powstania
Warszawskiego, Archiwum m.st. Warszawy, PZ Studio, Wanda Hansen,
Piotr Wierzbowski, Beata Zwadziszewska

Zdjęcie na okładce:
Powstańcy na barykadzie na ulicy Zielnej obserwują płonąca PAST-ę
(M. Powstania Warszawskiego. Fot. Eugeniusz Lokajski)

Wydanie I, Warszawa 2011
Egzemplarz bezpłatny